

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

РИМСЬКЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Підручник

*Відповідальні редактори:
Р. А. Майданик та Є. О. Рябоконь*

Київ • Алерта • 2023

*Рекомендовано вченою радою Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
як підручник для студентів юридичних закладів вищої освіти
(Протокол № 21 від 20 червня 2023 р.)*

Рецензенти:

С. О. Харитонов – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія», член-кореспондент НАПрН України (м. Одеса);

І. В. Спасибо-Фатєєва – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, член-кореспондент НАПрН України (м. Харків).

Відповідальні редактори:

Р. А. Майданик – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, академік НАПрН України;

Є. О. Рябоконь – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

P51 Римське приватне право : підручник / відпов. ред. Р. А. Майданик, Є. О. Рябоконь. Київ : Алерта, 2023. 386 с.

ISBN 978-617-566-776-7

Підручник підготовлено відповідно до програми курсу римського приватного права. Висвітлюються загальні положення римського приватного права, цивільне судочинство, вчення про позов і засоби преторського захисту, особи в римському приватному праві, сімейні правовідносини, володіння і речові права, договірні і недоговірні зобов'язання та спадкування.

Для студентів, аспірантів і викладачів юридичних закладів вищої освіти, а також наукових і практичних працівників.

Всі права застережені. Жодна частина підручника не може бути відтворена будь-яким способом та у будь-якій формі без письмового дозволу суб'єктів права інтелектуальної власності.

УДК 340.15(075.8)

Авторський колектив

І. А. Безклубий, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – тема 1;

О. О. Білик-Ромашенко, кандидат юридичних наук, асистент кафедри цивільного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – тема 10;

А. О. Кодинець, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри інтелектуальної власності та інформаційного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – тема 6 (у співавторстві з Л. І. Радченко);

Р. А. Майданик, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, академік НАПрН України – теми 7, 8;

В. Є. Макода, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – тема 2 (у співавторстві з Є. О. Рябоконем);

К. В. Москаленко, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – теми 3, 4;

Л. В. Панова, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – тема 13;

Л. І. Радченко, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – тема 6 (у співавторстві з А. О. Кодинцем);

І. О. Ромашенко, кандидат юридичних наук, доцент, старший дослідник Центру юридичних технологій правничої школи Університе-

ту Миколаса Ромеріса (м. Вільнюс, Литва) – тема 14 (у співавторстві з Є. О. Рябоконем);

Є. О. Рябоконь, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – інтродукція; тема 2 (у співавторстві з В. Є. Макодою); теми 5, 11, 12, 14 (у співавторстві з І. О. Ромащенко), 15–17; глосарій;

Г. Г. Харченко, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – тема 9.

ЗМІСТ

Авторський колектив.....	3
Інтродукція (Є. О. Рябоконь).....	10
Тема 1. Загальна характеристика римського приватного права (І. А. Безклубий).....	17
§ 1. Значення римського права	17
§ 2. Правова культура Риму	19
§ 3. Рецепція римського права.....	21
§ 4. Римське приватне право як предмет вивчення	22
§ 5. Співвідношення <i>Lex, Jus, Fas, Aequitas</i>	24
§ 6. Співвідношення публічного права та приватного права Риму	26
§ 7. Нормативність та системність римського приватного права	27
§ 8. Приватноправові відносини в Римі	28
§ 9. Правочин	30
§ 10. Поняття казуїстики.....	34
Контрольні питання	35
Тема 2. Джерела римського приватного права (В. Є. Макода, Є. О. Рябоконь)	36
§ 1. Поняття і класифікація джерел римського приватного права.....	36
§ 2. Звичай як джерела римського приватного права.....	39
§ 3. Закони як джерела римського приватного права.....	42
§ 4. Сенатусконсульти як джерела римського приватного права.....	45
§ 5. Конституції імператорів як джерела римського приватного права	47
§ 6. Едикти магістратів (преторів) як джерела римського приватного права	49
§ 7. Відповіді (діяльність) юристів як джерела римського приватного права	52
§ 8. Кодифікація Юстиніана I. <i>Corpus juris civilis</i>	55
Контрольні питання	57
Тема 3. Цивільне судочинство (К. В. Москаленко)	58
§ 1. Здійснення та захист прав. Саморозправа та її межі	58
§ 2. Судова система Стародавнього Риму	59
§ 3. Легісакційний судовий процес.....	60

§ 4. Формулярний судовий процес	64
§ 5. Екстраординарний судовий процес	66
Контрольні питання	68
Тема 4. Вчення про позов. Засоби преторського захисту (<i>К. В. Москаленко</i>)	69
§ 1. Поняття і види позовів. Конкуренція позовів.....	69
§ 2. Особливі засоби преторського захисту	73
§ 3. Юридичні строки. Позовна давність.....	76
§ 4. Перерва та зупинення позовної давності.....	77
Контрольні питання	78
Тема 5. Особи в римському приватному праві (<i>Є. О. Рябоконь</i>).....	79
§ 1. Поняття особи (суб'єкта прав) за римським приватним правом. Правосуб'єктність особи	79
§ 2. Чинники, які впливають на обсяг правосуб'єктності особи	83
§ 3. Втрата і обмеження правосуб'єктності особи.....	87
§ 4. Поділ людей на вільних і рабів	91
§ 5. Правовий статус окремих категорій населення.....	94
§ 6. Становлення і розвиток вчення про колективні організації (юридичні особи). Основні ознаки організацій (юридичних осіб).....	97
Контрольні питання	100
Тема 6. Сімейні правовідносини (<i>А. О. Кодинець, Л. І. Радченко</i>).....	101
§ 1. Римська сім'я	101
§ 2. Батьківська влада.....	104
§ 3. Правові відносини батьків і дітей.....	107
§ 4. Шлюб. Укладення та припинення шлюбу	109
§ 5. Правові відносини подружжя. Придане.....	117
Контрольні питання	120
Тема 7. Загальні положення про речове право (<i>Р. А. Майданик</i>).....	121
§ 1. Поняття «об'єкт права», «річ», «майно».....	121
§ 2. Класифікація речей	124
§ 3. Поняття речового права	134
§ 4. Відмежування речових і зобов'язальних прав	137
§ 5. Види речових прав	138
§ 6. Захист речового права.....	141
Контрольні питання	144

Тема 8. Володіння в римському приватному праві (<i>Р. А. Майданик</i>).....	145
§ 1. Поняття володіння.....	145
§ 2. Види володіння.....	147
§ 3. Правова природа володіння.....	154
§ 4. Об'єкт володіння.....	158
§ 5. Виникнення і припинення володіння.....	160
§ 6. Правові наслідки володіння. Співвідношення володіння з правом власності.....	163
§ 7. Захист володіння.....	164
Контрольні питання.....	168
Тема 9. Право власності: поняття, зміст і захист (<i>Г. Г. Харченко</i>)	169
§ 1. Поняття та кваліфікаційні ознаки права власності.....	169
§ 2. Зміст та обмеження права власності.....	175
§ 3. Види права власності.....	179
§ 4. Способи набуття та припинення права власності.....	182
§ 5. Захист права власності.....	190
Контрольні питання.....	193
Тема 10. Права на чужі речі (<i>О. О. Білик-Ромащенко</i>)	194
§ 1. Права на чужі речі: загальні положення.....	194
§ 2. Сервітут у римському праві: загальні особливості і види.....	195
§ 3. Окремі види особистих сервітутів.....	200
§ 4. Емфітевзис та суперфіцій як різновиди прав на чужі речі.....	202
§ 5. Загальна характеристика застави як речового права на чуже майно.....	204
Контрольні питання.....	205
Тема 11. Загальні положення про зобов'язання (<i>Є. О. Рябоконт</i>)	206
§ 1. Поняття і правова природа зобов'язання.....	206
§ 2. Підстави виникнення зобов'язань. Види зобов'язань.....	209
§ 3. Загальні засади виконання зобов'язань.....	213
§ 4. Заміна сторін у зобов'язаннях.....	218
§ 5. Припинення зобов'язань.....	222
§ 6. Правові наслідки порушення зобов'язань.....	227
Контрольні питання.....	229
Тема 12. Способи забезпечення виконання зобов'язань (<i>Є. О. Рябоконт</i>)	230
§ 1. Поняття та ознаки гарантій (способів) забезпечення виконання зобов'язань за римським приватним правом.....	230

§ 2. Класифікація способів забезпечення виконання зобов'язань.....	232
§ 3. Стипуляційна пеня (неустойка) як спосіб забезпечення виконання зобов'язань	234
§ 4. Завдаток як спосіб забезпечення виконання зобов'язань.....	235
§ 5. Поручка як спосіб забезпечення виконання зобов'язань	237
§ 6. Застава як спосіб забезпечення виконання зобов'язань. Види застави	240
§ 7. Загальна характеристика інших способів забезпечення виконання зобов'язань	247
Контрольні питання	249
Тема 13. Договірні (контрактні) зобов'язання: загальні положення (Л. В. Панова).....	250
§ 1. Поняття та види договорів (контрактів).....	250
§ 2. Умови дійсності та зміст договору (контракту)	257
§ 3. Тлумачення договору (контракту)	265
Контрольні питання	268
Тема 14. Окремі види контрактів і пактів (І. О. Ромащенко, Є. О. Рябоконь).....	269
§ 1. Загальні засади класифікації контрактів і пактів у римському приватному праві.....	269
§ 2. Поняття, види і характеристика реальних контрактів	271
§ 3. Поняття, види і характеристика консенсуальних контрактів.....	280
§ 4. Безіменні контракти: поняття і види	287
§ 5. Поняття і види пактів.....	288
Контрольні питання	290
Тема 15. Недоговірні зобов'язання (Є. О. Рябоконь).....	291
§ 1. Поняття і загальні засади правового регулювання недоговірних зобов'язань за римським приватним правом	291
§ 2. Поняття і види квазіконтрактних зобов'язань.....	293
§ 3. Зобов'язання із незаконних дій (деліктні зобов'язання)	302
§ 4. Поняття і види квазіделіктних зобов'язань	306
Контрольні питання	310
Тема 16. Загальні положення про спадкування. Спадкування за заповітом і за законом (Є. О. Рябоконь)	311
§ 1. Поняття і основні риси спадкування в римському приватному праві.....	311
§ 2. Етапи розвитку римського приватного права.....	318

§ 3. Поняття і зміст заповіту.....	322
§ 4. Форми заповіту	324
§ 5. Легати і фідейкоміси	327
§ 6. Спадкування за законом. Принцип черговості при спадкуванні за законом	330
§ 7. Правовий статус обов’язкових спадкоємців	332
Контрольні питання	335
Тема 17. Здійснення спадкових прав (Є. О. Рябоконь)	336
§ 1. Поняття і значення відкриття спадщини.....	336
§ 2. Поняття, способи і правові наслідки прийняття спадщини.....	338
§ 3. Спадкова трансмісія.....	343
§ 4. Правовий режим лежачої спадщини	344
§ 5. Поділ спадщини.....	347
Контрольні питання	348
Глосарій (Є. О. Рябоконь).....	349
Список рекомендованих джерел	381

Навчальне видання

РИМСЬКЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Підручник

Відповідальні редактори:

Р. А. Майданик та Є. О. Рябоконь

Відповідальний за випуск
Комп'ютерна верстка
Обкладинка

О. В. Діордійчук
Д. М. Алексєєв
В. С. Жиборовський

Підписано до друку 08.08.2023 р. Формат 60 x 84¹/₁₆.
Папір офсетний. Гарнітура «Times New Roman».
Друк офсетний. Умовн.-друк. арк. 22,44.

Видавництво «Алерта»

04210, м. Київ, а/с 112.

Тел.: (044) 223-15-25, (099) 607-97-62.

E-mail: alerta.pravovaednist@gmail.com, веб-сайт: www.alerta.kiev.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 788 від 29.01.2002 р.